

EPISCOPUL PETRU PAVEL ARON DESCHIZĂTOR DE DRUMURI ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL ROMÂNESC

Ioan M. BOTA

S-a născut în Bistra, în anul 1709 din părinți cultivați și avuți primind o educație aleasă împreună cu patru veri ai săi în casa părintească, de la un profesor francez cu numele Hojard, căci în școlile publice instrucția și educația erau primitive. Tatăl său a fost Teodor Aron, preot unit.

Episcopul Ioan Inocențiu Micu Clain a creat fondul pentru creșterea tinerimii române în școli, în special fundația de 1100 florini, pentru trei stipendiști (bursieri) la Roma. Petru Pavel Aron a fost trimis la Roma nu din fundația „Micu”, ci cu cheltuiala familiei. Primul tânăr român trimis la studii în Roma, încă în 1705, a fost Ioan Giurgiu Patachi la recomandarea rectorului Institutului Pazmany din Viena. El a ajuns apoi episcop român unit la Alba-Iulia și Făgăraș în 1717. Părinții lui Petru au dorit să fie magistrat sau ofițer, ca verii lui, dar el a simțit o mare chemare spre preoție în care vedea singura posibilitate de a rămâne român și a lucra pentru binele națiunii sale. Dornic de lectură și studii a manifestat la Roma o mândrie pentru originea romană a poporului român și regret și indignare pentru situația grea în care se afla națiunea română atunci. „Unde-i gloria străbună? Unde-i patria română? Ardeal, pământ de jale, scumpă țara mea!” scria părinților săi, după ce a cunoscut și privit Columna lui Traian. În 1743 se reîntoarce de la Roma și e numit vicar al episcopului Inocențiu Micu, căruia i-a dat prețios ajutor în administrarea vastei lui ierarhii și la zidirea școlilor începute în 1738 în Blaj, iar în 1747 termină zidirea lor, vicarul Petru Pavel Aron. Până la acea dată nu existau școli în limba română nici în Ardeal, nici în Principatele Române¹.

Unul din frații episcopului a fost protopop și a zidit în Bistra frumoasa biserică din piatră pe cheltuiala lui, pe care a consacrat-o chiar episcopul P.P. Aron, în 1759. Un alt frate al episcopului, Alexandru Aron a fost protopopul Roșiei Montane și în timpul răzvrătirii călugărului Sofronie de la Cioara, 1759, abia scăpă călare, de la moarte, pe drumul dintre Câmpeni și Cărpiniș, urmărit de Sofronie și adepții acestuia.

La Roma în Institutul „De Propaganda Fide” tânărul Petru Aron a studiat Teologia și Filosofia și în 1743 a fost sfințit acolo preot greco-catolic, de unde s-a întors acasă în acel an și murind în 23 iunie 1745 vicarul Nicolae Pop din Biia, a fost numit de Episcopul Inochentie Micu vicar în locul celui repausat. Până în 1747 a fost în relații

1. Strejan M., *Începutul renașterii naționale prin școli*, Craiova, 1891, p. 18.

foarte bune cu Episcopul Inocențiu Micu, aflat din 1744 în exil la Roma, însă când în 12 noiembrie 1746 Episcopul Inocențiu Micu i-a trimis decretul de excomunicare a „teologului” cerându-i să-l dezbată în sinod, să-l publice și să-l aplice, vicarul Petru Aron știind că acesta-i numit de Curtea aulică imperială din Viena și confirmat de Dieta și Guvernul Transilvaniei, deci nu-i competent, s-a ferit să execute decretul de excomunicare, fapt pentru care este aspru muștrat de episcopul Inocențiu Micu și apoi excomunicat și înlăturat din funcție, înlocuit cu protopopul Nicolae Pop de Balomiri care în 1748 a fugit în Muntenia și de acolo la Moscova, trădând, „Unirea”. Aflând Curtea imperială din Viena de amenințarea cu excomunicarea a „teologului” Bologh Iozsef, l-a numit superior al misiunii catolice din Târgu-Mureș, înlocuindu-l cu unul nou, căruia vicarul P.P. Aron, din porunca Episcopului Inocențiu Micu, trebuia să-i limiteze atribuțiile, ceea ce nu putea face, nefiind competent, căci era numit de împărăteasa Maria Tereza Excomunicarea aplicată lui Petru Aron devenit vicar apostolic numit direct de Papa Benedict al XIV-lea a revocat-o, însuși Episcopul Inocențiu Micu cu jurământ în urma unei anchete pontificale efectuată de o Comisie papală, motivând că numai în clipa anchetării a aflat că „Sanctitatea Sa Domnul nostru Papa l-a numit vicar apostolic al Diecezei de Făgăraș”². În urma acestei anchete relațiile dintre episcopii Inocențiu Micu și, din 1752, Petru Pavel Aron s-au îmbunătățit, căci din veniturile sale îi trimitea regulat pensia de 2.000 florini la Roma în exil Inocențiu Micu a fost silit să abdice din episcopat în 10 mai 1751 și locul lui fu ocupat de Petru Pavel Aron prin hotărârea Sinodului electoral din 4 noiembrie 1751. Numirea lui a fost făcută de către Curtea din Viena, (26 febr. 1752) confirmarea lui de către Papa (9 aprilie 1753) și consacrarea lui la mănăstirea Maria Pecs în 21 august 1753. În cei 12 ani de episcopat a realizat obiective de importanță vitală pentru viitorul întregii națiuni române). A fondat învățământul sistematic în limba română pe toate treptele lui: elementar, gimnazial (secundar) și teologic;

b) A restaurat Tipografia adusă de Episcopul Inocențiu Micu în Blaj și a pus-o în funcțiune, tipărindu-se în ea cărți în limba română și latină;

c) A apărat cu grele jertfe unirea în credință cu Biserica Romei împotriva agenților „ortodoxiei” rusești și sârbești și a renegaților calvini. Deși era un bărbat de o mare erudiție teologică, filosofică și istorică, orator de mare prestigiu, din clipa intrării călugăr în Ordul Sf. Vasile cel Mare și apoi alegerii și confirmării lui ca episcop și-a încins trupul cu un brâu de fier pe care nu l-a desprins decât abia în ziua morții considerându-l un simbol al votului făcut lui Dumnezeu să-i fie milă de lanțurile robiei purtate de neamul românesc și să-l zdrobească. A practicat toată viața virtuțile creștine, între care în mod deosebit *Umilința* care te ajută să-ți vezi micimea și să știi că tot ce ai este de la Tatăl ceresc *înfrânarea* care l-a ferit de îngrășare și ispitele vieții. A trăit ca un sfânt. Numai la insistența colegilor clerici a acceptat sarcina de episcop în locul lui I. I. Micu.

Făcea multe mătăanii, de i se cunoșteau pe degetele de la mâini de atâtea bătăături și ingenunchieri în mănăstire. Dormea numai patru ceasuri și numai pe un sac de paie. În 24 de ore mânca o dată. În Paresimi prânzea Dumineca și nu gusta nimic

2. I. Dumitriu-Snagov, *Românii în Arhivele Romei (sec. XVIII)*, Clusium, 1999, p. 181;

până miercuri, după Liturgia înaintea sfințitelor, când lua o mică gustare și iar ajuna până vinerea. Sâmbăta și Duminica, mânca normal. Acest trai aspru l-a slăbit ca pe o scândură. În 1752 fiind la Viena a refuzat să primească „teologul” lângă el, chiar dacă-l va plăti împărăția și numai la intervenția Papei s-a supus.

El este ctitorul învățământului în limba română, fondatorul școlilor Blajului, deschise în 18 octombrie 1754. Înaintea deschiderii acestor școli – primele instituții de învățământ în limba română – episcopul Petru Pavel Aron dădu o circulară: „De vreme ce preamiloștivil Dumnezeu cu nespusa Sa rânduială a preabogatei Sale Milostiviri la mult dorita Neamului și a Bisericii noastre adunare ne-au împreunat, se cuvine, cum și noi așîșderea cu fapta a răspunde chemării noastre.. și așteptării Neamului și Bisericii, să ne îndemnăm spre cuprinderea acelor carele să îndeplinească acelea datorii ale noastre... am socotit a fi de lipsă acum, cum aceștii însemnate turme să se deschidă fântânile darurilor”³. Aceste școli erau:

a) *școala de obște*, de „catanie, de cântare și de scrisoare” cu limba de predare română, destinată tuturor de toată vârsta, „nici o plată de la ucenici așteptându-se numai întrânselea care vrea, după rânduiala celui mai mare spre această treabă pus, să se chivernicească”⁴.

b) a doua era *școala latinească*, din care s-a dezvoltat „Liceul teoretic „Sf. Vasile” la început cu două clase în care se predau cunoștințe mai dezvoltate, apoi „tâlcuirea limbilor și ceva cunoștințe a științelor”:

c) a treia era *școala de preoție*, cu două clase, destinată pentru creșterea clericilor, viitorii preoți, din care s-a dezvoltat Academia Teologică respectiv Institutul Teologic Universitar „Buna Vestire” de astăzi. La aceste școli au fost numiți profesori: Gherontie Cotorea cu administrarea (trapezăria) și examinarea clerului; Leonte Moschanos, curator al Catedralei și arhimandrit (era din insula Naxos, compatriot cu Despot Vodă) care muri în decembrie 1754); Silvestru Caliani „vătaful școlilor” (primul director al școlilor din Blaj); Grigore Maior, pentru predarea limbii latine și maghiare; Atanasie Rednic istoria și religia, iar Constantin Dimitrievici (mirean venit din Arcești jud. Romanați) era dascălul școlii de obște. În primul an școala de obște număra 79 de elevi, care învățau în limba română „vernacula lingua”), cei din latinească erau 74, iar la școala de preoție 25, total 178, din care abia 22 locuiau în seminar, restul „la gazde”. Pe timpul lui Samuil Micu numărul lor se ridicase la 300. Din 1762 la școala de obște activa dascălul Petre Demeniki, urmat de Vasile Neagoe din Broșteni, apoi de Alexandru Fiscuti absolvent al cursului de metodică de la Sibiu. Școala de obște avea în 1780 două clase și din 1782, venind la conducerea ei Gheorghe Șincai ca director și catechet, era ajutat de învățătorii Ioan Pop și Samuil Coltort, având 4 clase⁵. În anul 1757 s-a deschis și clasa a II-a „Sintaxis” la Școala latinească, iar sub Ioan Bob, Episcopul, în 1789, Gimnaziul a fost reorganizat cu 5 clase: principia, grammatica, sintaxa, retorica și poetica, la nivelul celor din imperiul austriac.

Episcopul Petru Pavel Aron pe lângă aceste școli instalate în chiliile mănăstirii Sfintei Treimi, a înființat pe propriile sale cheltuieli *Seminarul Bunei Vestiri* (Aronian),

3. Nicolescu Al., *Arhieriei Blajului și activitatea lor pentru neam*, în *Cultura creștină* nr. 4-5, 1936, p. 219;

4. Suciu C., *Anuarul Liceului Sf. Vasile Blaj*, 1940-1941, Blaj, 1942, p. 7;

5. Boltan Emil, *Școala ardeleană*, Antologie, București, 1959, p. 46-48;

așezat în clădirea de la poarta curții episcopale (fostă până în 1948 sediul administrației mitropolitane) și o mănăstire a „Bunei Vestiri”, spre deosebire de cea crăiască a Sfintei Treimi de lângă Catedrala cu același nume. În acest seminar aronian au fost primiți 12 prunci, apoi 24, pe care episcopul îi ținea pe cheltuiala sa și îi pregătea în mod special pentru preoție. La moartea sa a lăsat în folosul și proprietatea acestui seminar toată averea sa, tipografia restaurată de dânsul și domeniul de la Cut cumpărat de dânsul de la Gabor Ethlen, cu 30.000 de florini, din care 8.000 i-a dat clerul. Din lipsă de mijloace suficiente și din cauza unor neînțelegeri ivite între călugării de aici Episcopul Grigore Maior le unifică în 1781, formând Seminarul Diecezan, lângă Biserica Catedrală. Seminarul lui Aron adăpostea în acea vreme și pe unii călugări profesori în școlile Blajului, între care și Samuil Micu. Pentru cei 300 de învățăcei pe care episcopul îi ținea cu pâine, iar la praznice și cu fiertură, ba unora le dădea și haine și cărți, el postea și aduna avere spre a le asigura existența. „Erau în Seminarul crăiesc 20 de prunci. Episcopul Aron dintr-al său ținea Seminarium între care la început 12, apoi în tot anul adăugându-se, a ținut 24 de prunci în Seminariumul său⁶”. La cei 300 „diaci” din școlile Blajului Episcopul Petru Pavel Aron din venitul său le dădea pâinea, trei „țipăi” pe zi. Până și haine la cei săraci! În biserică se uita peste diaci și, de vedea vreunul desculț sau cu haine rele, întreba pe profesor, pe dascăl, cum se poartă și de zicea că învață bine și se poartă bine, încălțăminte și haine după cum îi era lipsă îi făcea”. Semnificativă este și plângerea unuia dintre candidații la preoție primiți de Episcopul Petru Pavel Aron: „Prealuminate, preasfințite Doamne, mie milostiv stăpâne, cu umilință și cu smerenie la Mila Măriei Tale căzând am alergat ca să te milostivești și să mă miluiești cu o pereche de cioareci, fiindcă sunt foarte departe din Țara Banatului și nici acasă nu am nădejde, că și maică-mea se ține cu destulă sărăcie... Sufletesc și smerit fiu... Dumitru Popovici...” Și vlădica s-a milostivit de i-a cumpărat haine, încălțăminte și cărți din ce să învețe, încă i-a dat⁷. Și zilele treceau iar tinerii sporeau în învățătură și purtare bună, încât dascălilor și vlădicăi le creștea inima de bucurie.

Peste Seminarul lui P. P. Aron era mai mare Atanasie Rednic, iar peste al Sfintei Treimi prepozitul mănăstirii împreună cu Capitlul canonicilor.

Documentele istorice ne mai arată că sub Episcopul Petru Pavel Aron au activat și un număr de 32 de școli sătești, unite, în limba română, mai ales în districtul Făgărașului.

În timpul episcopului Petru Pavel Aron, prin 1757, găsim activând în Blaj și o școală de grămătică, viitori învățători ai școlilor sătești române unite, sosiți aici din toate părțile Ardealului și Ungariei, în număr de peste 160. Acele școli de preoție și învățătură a mirenilor, care venind tocmai la ceasul lor când se închideau izvoarele de lumină, mai umilă ale mănăstirilor, au dus mai departe grija pentru Cartea românească și, statornicind legături nouă cu cultura constituită a Apusului au deschis orizonturi cugetării Neamului⁸.

Episcopul Petru Pavel Aron este și *restauratorul Tipografiei din Blaj* Principele Gavril Bethlen (1613-1629) puse problema înființării unei tipografii românești cu litere

6. Suciu C., *Op. cit.*, Blaj, 1939, 1843, 1944;

7. Boltan Emil, *op. cit.*, p. 46-48.

8. Iorga N., *Sate și orașe din Ardeal*, București, 1902, p. 191;

cirilice în Bălgrad. Cel care a realizat acest gând a fost urmașul său Gheorghe Rakoczi I (1630-1648) ajutat de dascălul tipograf Popa Dobre din Țara Românească. În această tipografie s-au tipărit: Catechismul calvinesc (1640), Cazania sau Evanghelia românească cu învățătură ce se cheamă MĂRGĂRIT (1641), Noul Testament al lui Simion Ștefan (1648), iar sub principele Gh. Rakoczi II s-a tipărit Psaltirea lui David (1651) și a doua ediție, de la 1656, a Catehismului calvinesc. Din pricina năvălirii tătarilor, tipografia a fost mutată la Sebeș - Alba. Aici probabil s-a tipărit în 1683, Sicriul de aur, Carte de propovedanie la morți cu osteneala meșterului tipograf Popa Ioan din Vinți. La anul 1685 tipografia este întâlnită din nou la Alba Iulia, având ca ispravnic pe același Popa Ioan. S-a scos o nouă serie de cărți, printre care cazania la 1699 și Bucoavna, 1699, tipărite de Atanasie Anghel făuritorul Unirii cu Roma. Deja pe timpul mitropolitului Atanasie tipografia a ajuns în stăpânirea Bisericii Unite. Episcopul Inocentiu Micu Clain s-a gândit să restaureze tipografia de la Alba Iulia la Blaj, aducând în 1738 teascurile și buchiile vechii tipografii în reședința sa din Blaj. Dar el n-a apucat s-o vadă restaurată, lucru ce l-a făcut urmașul său Episcopul Petru Pavel Aron, reînnoindu-i un mare număr de piese, punând-o în funcțiune și dăruindu-o în 1756 Seminarului „Bunei Vestiri” și de atunci poartă numele *Tipografia Seminarului din Blaj*.

În această Tipografie restaurată de el, a scris și tipărit, ajutat și de călugării din Blaj. 1. **FLOAREA ADEVĂRULUI** pentru pacea și dragostea de obște. Din grădinile sfintelor Scripturi prin marea strădanie a cucernicilor între ieromonahi în Mănăstirea Sfintei Troițe de la Blaj în anul 1750 culese. Cartea a fost scrisă în sprijinul unirii românilor cu biserica Romei, ținând să dovedească din Sf. Scriptură și din scrierile Bisericii de Răsărit cele patru puncte dogmatice. Episcopul Petru Pavel Aron ținu mult la această carte și de aceea o traduse în latină și o tipări la Viena în 1753.

2. **ÎNVĂȚĂTURA CREȘTINEASCĂ PRIN ÎNTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI**. Acum întâia tipărită cu Blagoslovenia Kyriu kir Petru Pavel Aron vlădica Făgărașului în Mănăstirea Sfintei Troițe de la Blaj, 1755, de cucernicul Popa Vlad Tipograful". Pe verso, la prima foaie e desenată „Mănăstirea de la Blaj” și sub ea scrie: „Această mănăstire s-au început și o au înzestrat împăratul Carol VI și s-a isprăvit sub fiica sa M. Tereza pe sama călugărilor Românești”. E un fel de catechism ce tratează despre credință și Sfintele Taine. Se explică Credeul, iar la capitolul „Biserica”, „Capul văzut este Cristos iar văzuții povățuitori sunt pe carii i-au lăsat în urma sa adică episcopii iproci. Dacă între episcopi iaste careva mai mare Varhovnic Judecătoriu, și Căpetenie? Iaste Episcopul Râmului Precum în Pravilă găsim: Acolo zice: că Precum Petru au fost Verhovnic între Apostoli așisderea aceeași au rămas îndrumătorii săi”.

3. **DOCTRINA CHRISTIANĂ** Ex probatis authoribus collecta ad usus Scholasticae Juventutis coopta, Blaj, 1757 din tipograful Mihail Tetscherechi, reeditare a celei din 1755, dar în latină.

4. **ÎNVĂȚĂTURA CREȘTINEASCĂ PRIN ÎNTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI** pentru procopseala școalelor. Acum a doua oară tipărită în Mănăstirea Sfintei Troițe la Blaj cu notarea; „Troita s-a numit Hramul ca să păzească tot Neamul”. E o reeditare în românește a celei din 1755 cu cirilice. A tipărit-o Dumitru Râmnicianul în 1756.

5. **PĂSTOREASCA DATORIE** a dumnezeieștii turme vestită, Blaj, 1759. Este îndreptată împotriva celor ce primeau harul preoției în diecezele străine, împotriva

bigamiei, a divorțului și a credințelor deșarte.

6. ADEVĂRATA MĂNGĂIERE ÎN VREMI DE LIPSĂ, Blaj, 1761, este un cuvânt de încurajare al episcopului, adresat celor care alipindu-se de Biserica Romei, au avut de suferit în Revoluția lui Sofronie de la Cioara, în special preoților izgoniți din case și biserici, lipsiți de mijloacele de trai.

7. EPISTOLA CONSOLATORIA, Blaj, 1761 Ex divinitus inspiratis Scripturis opera, Illustrissimi, ac Reverendissimi Domini Petri Pauli Aaron de Bisztra Episcopi Fagarisiensis ad tempus tribulationum pro sui gragis utilitate collecta, et adaptata cumque Ejusdem Benedictione Valachica nuper vulgata, nunc rursus Latine idiomate Typis edita (IHS) Balasfalvae, Ano MDCCLXI per Ioannicium Endredi Disconus. Iată titlul Episcopului: „Petrus Paulus Aaron de Bisztra, Dei ac Apostolicae Sedis Gratis per Principatum Transylvaniae, Eidemque Partes annexes, charissimi Fratres dilectissimi in Christo Filli, gratia, misericordae et pax a DEO Patre et Domine Nostre JESU CHRISTO, VERAque Consolatio, ac Benedicto”. Este o mărturie de credință și apărare a Unirii cu Roma, invocându-se în mărturisirea primatului Sf. Petru. Sfinții Părinți Răsăriteni: Vasile cel Mare, Grigore Teologul, Ioan Chrisostomul, cum este scris și în Mineiul de la Râmnic (Condacul din 16 ianuarie), Pravila și l-au mărturisit și Sinoadele ecumenice acest primat al Sf. Petru.

8. *Apostol Blaj, 1767* – tipograf Petre Râmniceanul.

9. *Ioan Damaschin, Opera philosophica et theologica*, Pars I-II, Balasfalve, 1763.

10. În 1762 se tipări „ÎNCEPEREA, AȘEZĂMÂNTUL ȘI ISCĂLITURILE SFÂNTULUI ȘI A TOATĂ LUMEA SABOR DE LA FLORENȚA din cele vechi grecești și latinești spre înțelegerea și folosul neamului nostru acum întâiu făcute, și într-acest chip tipărite cu blagoslovenia Preasfințitului și Prealuminatului Kyriu Kyr Petru Pavel Aron, vlădicul Făgărașului la Sf. Troiță în Blaj. În același an se tipări cartea și în latinește și a fost închinată generalului Bukow.

11. O lucrare însemnată a lui Aron a fost traducerea BIBLIEI în românește rămasă inedită.

12. Sub oblăduirea și cu binecuvântarea sa arhierască s-au tipărit în tipografia Blajului și alte cărți:

– STRASTNIC care cuprinde în sine slujba Sfințelor Patimi și a Învierii Domnului HRISTOS, 1753;

– EUHOLOGHION, adecă Molitvelnic, tipărit în 1757;

– OCTOIH și slujbele sfinților de obște. (A se vedea mai mult la V. Stanciu, Oamenii Blajului, Episcopul Petru Pavel Aron, Blaj, 1943) și în Biblioteca Centrală Universitară, Secția Bibliografie Românească Veche, din Cluj-Napoca, unde se află multe din cărțile citate în original, exemplare unice).

Constatăm că deși aceste lucrări tipărite sub oblăduirea înțeleaptă și părintească a Episcopului Petru Pavel Aron, unele redactate de el însuși, altele sub supravegherea lui de modeștii lui colaboratori sunt adevărate începuturi în limba română tipărită, ele constituie modeste începuturi literare prevestitoare ale operelor ce vor urma în cadrul Școlii Ardelene cu reședința în Blaj.

Episcopul Petru Pavel (nume luat în călugărie) *Aron* a avut mult de luptat și de suferit în apărarea unirii cu Biserica Romei. În urma strălucitelor fapte de arme săvârșite de sârbii comandanți de căpitanii lor Antonio și Monasteri împotriva turcilor, împăratul

Leopold I, prin decretul din 21 august 1691, le acordă mari libertăți și drepturi în baza cărora va veni în Ungaria 36.000 de familii ce au fost colonizate în Bacica, Sirmiu, Slavonia și Buda, iar mitropolitului lor i s-a dat dreptul de a dispune asupra tuturor bisericilor ortodoxe, sfintind episcopi, stareți de mănăstiri zidind biserici la sate și așezând preoți în ele, el fiind căpetenia liberă și independentă a Bisericii ortodoxe. Era și interesul Habsburgilor de a rupe ortodoxii de sub orice jurisdicție a Constantinopolului, supus turcilor. Prin noi decrete suplimentare din anii 1729, 1732, 1734 s-a înființat la Viena *Deputațiunea aulică ilirică*, ce se ocupa în mod special de *drepturile ilirice*. În acest fel mitropolii sârbi ai Karlovitzului, încă în 1695 subjugară pe românii ortodocși din Ungaria și Banat, cu trei ani înainte de unirea înfăptuită de Mitropolitul Teofil, în 1697. Ocupată de austrieci prin pacea de la Pasarovitz, 1718, Oltenia deveni supusă jurisdicției mitropolitului sârbesc al Karlovitzului, încât Episcopia Râmnicului a fost ruptă de Mitropolia Bucureștiului. Cu promisiunea că și noi românii vom beneficia de „privilegiile ilirice” ca și sârbii, aceștia au reușit să rupă, prin episcopul ortodox de la Arad, multe sate de la Unire în Bihor, încât în 1777, data înființării Episcopiei Române Unite de Oradea, erau puține parohii române unite. Trimițând emisarii lor între românii din Banat, Arad, Hălmagiu agitând împotriva Unirii, vestind în poporul român incult și superstițios vestea că cei ce rămân în Unire vor deveni nemți, latini, prin pierderea ritului și datinilor ortodoxe, au reușit prin „sfântul” Visarion Sarai în 1744 și apoi între anii 1751-1752 să rupă sate românești de Unire pentru a-și extinde stăpânirea și peste românii din Ardeal⁹.

O luptă strânsă s-a desfășurat între agentul Karlovitzului, episcopul Sinesiu Jivanoviciu al Aradului și vicarul Petru Pavel Aron, asupra jurisdicției districtului Halmagiului, al cărui protopop unit, Simion Popovici avea în subordinea sa majoritatea comunelor bisericești ce erau unite cu Roma. Prin promisiunile făcute că și românii care vor părăsi Unirea vor beneficia de „privilegiile ilirice” s-au desprins de Unire și au trecut la neunire, sub jurisdicția episcopului ortodox sârb al Aradului, Sinesiu, rămânând puțini uniți. În acest fel, sârbii au devenit stăpâni atât în părțile Brașovului cât și în ale Hălmagiului, de unde puteau infiltra agenții lor în Ardealul încă în mod compact unit.

În 1755 tulburările izbucniră provocate de un oarecare Popa din Deal (lângă Sebeș), ajutat de Constantin Petrică din Jina, și numai prin interdicția imperială de a nu se mai amesteca mitropolitul sârb în problemele Bisericii Unite din Ardeal se mai potoliră spiritele. Izbucnind în 1756 războiul de 7 ani între Austria și Prusia, împărăteasa M. Tereza mobiliză toate trupele, rămânând în Ardeal cu o poliție slabă și, în plus, împărăteasa Rusiei devenind aliata Austriei putea să se amestece și să sprijine pe toți agitatorii împotriva Unirii, destabilizând astfel politic Austria. Profitând de această situație nesigură, în 1758 Popa Ioan din Aciliu (de lângă Săliștea Sibiului) cu studii teologice parțiale făcute în tinerețe la Moscova, ajutându-l prin 1744 și pe Visarion Sarai, alcătui deputațiuni ale neuniților conduse de preotul Măcinic și de țaranul Oprea Miclăuș din Săliște, de preotul Ioan din Galeș cu care ajunseră la Viena, unde fură arestați și încarcerați în închisoarea din Kufstein, de unde Oprea și Ioan din Aciliu reușiră să scape și fugi la Moscova pentru a se reîntoarce în Ardeal cu un fals decret

9. Bunea A., *Episcopii P.P. Aron și D. Novacovici*, Blaj, 1902, p. 62;

împărătesc din partea Karlovitzului, reușind să rupă câteva sate de Unire, însă descoperit și urmărit fugi iar la Moscova. În astfel de grele împrejurări Episcopul Petru Pavel Aron, aflat în vizitații canonice a apărat Unirea și a scris rapoarte generalului guvernator că până la venirea lui Visarion Sarai în Ardeal a domnit pacea și liniștea. Numai uneltirile mitropoliților sârbi de la Karlovitz și agenții Moscovei au provocat un adevărat război fratricid confesional între români. În baza acestor informații mareșalul Curții imperiale Ulfeld a făcut cunoscută împărătesei Maria Tereza necesitatea numirii unui episcop neunit exempt de Karlovitz, fiindcă românii ortodocși nu puteau beneficia de „privilegiile ilirice”, fiindcă s-ar fi conturbat pacea și orânduilele în Ardeal, unde numai cele trei națiuni istorice: maghiară, săculească și săsească puteau avea drepturi și privilegii. Împărăteasa ca să fie pe placul țărilor ruși, interzise prin decretul din 13 decembrie 1758 Mitropolitului de la Karlovitz să se mai amestece în problemele ortodocșilor din Ardeal, făcându-i cunoscut că a hotărât să numească un episcop ortodox pentru neuniții din Ardeal.

Un agent al mitropolitului sârb de la Karlovitz, mare dușman al Unirii, a fost Sofronie de la Cioara-Hunedoara care în 1759 sosit de la Karlovitz cu o diplomă falsă intitulându-se „vicar al Sfântului Sobor din Karlovitz” susținut și de autoritățile medievale calvine, săsești și unitariene dezlănțui un adevărat război împotriva Bisericii Unite începând cu comitatul Hunedoarei, trecând prin cel al Albei și după multe peripeții se instalează la Zlatna de unde prin adunări predică împotriva Unirii, ațâțând poporul care trecu la dărâmarea caselor, maltratarea uniților promițându-le aderenților că vor avea aceleași drepturi și privilegii ca și sârbii. Deși autoritățile civile primiseră ordine de la împărăteasă să oprească lupta contra uniților, ele sprijineau tacit adepții lui Sofronie, neîndeplinind ordinele imperiale și se bucurau de succesele răsculaților împotriva Unirii cu Roma, care trezise conștiința latinității poporului și limbii noastre, dorind să devină o națiune politică. Cum impostorul Sofronie trecu la maltratarea preoților uniți, scrise Guvernului și Episcopului Petru Pavel Aron scrisori amenințătoare cu moartea, acesta se adăposti temporar la Sibiu, încât se credea că Biserica Unită e distrusă. În fața acestei grave situații de destabilizare politică împărăteasa dădu în martie 1761 un decret prin care împrumutnici pe generalul Nicolae Adolf Bukow ca general al trupelor din Ardeal și acesta însoțit de câteva companii pedestre și de cavalerie, cu tunuri sosi la Sibiu cu instrucțiuni de a reaseza pe preoții uniți în casele și pământurile răpite, a împărți bisericile între uniți și neuniți, a îndruma poporul la liniște și ordine și a preciza atât uniților cât și neuniților limitele drepturilor lor, iar unde nu ar răzbi cu mijloace blânde să recurgă la forța militară¹⁰.

Sosit în Sibiu generalul N. Adolf baron de Bukow, în mai 1761 chemă pe călugărul Sofronie, înzestrat cu „salv conduct” imperial, la sine, cerându-i să se liniștească, căci nu va fi pedepsit nimeni, dacă va respecta ordinele imperiale. Sofronie promise, dar reîntorcându-se în munți iar ținu adunări secrete organizând Biserica ortodoxă sub jurisdicția Karlovitzului, contrar ordinului primit de la Bukow. Urmărit și știindu-se vinovat, Sofronie se refugie în Muntenia de unde trimitea scrisori și iscoade în Transilvania pentru a culege informații și a le preda rușilor. În cele din urmă muscalii

10. Ibidem, p. 206.

I-au descoperit și ca agent al unor nobili ardeleni și l-au ucis prin ștreang în 1771. Generalul Bukow a trecut energic la restituirea bisericilor și bunurilor avute de uniți până la răzmerița lui Sofronie, iar acolo unde până la unirea din 1700 cei ce s-au lepădat de unire aveau biserici li s-a restituit, folosind-o alternativ cu uniții. Cei care în aprilie 1761 l-au ucis pe preotul unit Constantin din Jina și i-au maltratată și alungat din casa parohială pe preoții din Morlaca-Cluj, au fost pedepsiți.

Prin rescriptul din 13 iulie 1761 Dionisie Novacovici, episcopul sârbesc al Budei a fost investit și de episcop ortodox exempt al românilor din Ardeal cu reședința în Scheii Brașovului, care a colaborat loial cu Episcopul Petru Pavel Aron în liniștirea socială și apărarea mănăstirilor prevăzute de generalul Bukow să fie distruse ca focare de agitație politică și cămine de călugări străini certați cu morala creștină.

Întrucât bătrânul Tănase Todoran, cu fiul său Pinteș și Toader Cătană din Bichigin, jud. Bistrița-Năsăud au organizat în mai 1763 o opoziție a tinerilor incorporați grăniceri în armata imperială determinându-i să refuze depunerea jurământului de credință pe drapelele imperiale, în prezența generalului Bukow și Episcopului Petru Pavel Aron au fost executați tustrei, Tănase tras pe roată, ceilalți doi prin ștreang.

În iarna grea a lui 1758 Episcopul Petru Pavel Aron făcu vizitație canonică în scaunele Sibiului și Orăștiei și ajunse și în districtul Hațegului unde se aflau patru sate (Galați, Clopotiva, Sălașul de Sus și Fărcădinul de Sus) în care nobilimea română, spre a-și păstra averile și privilegiile, trecuse la calvinism și se maghiarizase. Neavând alte biserici decât cele din strămoși, devenite din 1700 unite, s-a ajuns prin înțelegere ca românii uniți să-și facă Liturgia dumineca dimineața, iar după ei veneau domnii de pământ maghiarizați, silindu-i să-și scurteze slujbele intrând îngâmfăți în biserici, întorcând icoanele cu fața către perete și, nu o dată, scoțând Sfânta Cuminicătură din altar și aruncându-o în noroi. Sosind în 4 februarie 1759 în Clopotiva, Episcopul Petru Pavel Aron ținu predica înaintea poporului unit, numind biserica profanată de calvini „peșteră de tâlhari și grajd de măgari”, fapt ce întărită pe românii uniți, care scoaseră scaunele calvinilor afară și închiseră biserica cu lacăt. De aici Episcopul trecu în Fărcădinul de Sus și Sălașul de Sus, unde se petrecură aceleași lucruri. Ajungând la Galați, după predica Episcopului – pe baza textului Epistolei Sf. Pavel către Galateni, că în biserica creștină nu este permis să fie semne eretice-poporul unit sfărâmă și aruncă scaunele domnilor calvini din biserică. Familiile renegate calvine Buda și Mara, prezente, se aruncară asupra preoților care însoțeau pe episcop și îi bătură până la sânge, lovindu-l cu pipele pe episcop și strigându-i: „Ieși afară, câine de român, că biserica e nemeșască, nu e românească!” Unul din familia Mara de trei ori încercă să-l împuște pe Episcop dar arma nu luă foc, minune atribuită Sfintei Fecioare Maria, pentru care Episcopul avea o devoțiune specială. Episcopul ieși cu Evanghelia în mână și cu poporul și ingenunche în fața bisericii și se rugă: „Dă Doamne, ca din Galați nici un nemeș să nu mai moară”. Apoi sculându-se rosti tare: „Blestemat să fie acela care va mai intra în această biserică, unde am răbdată eu ocară. Pustie să fie, până ce nu va rămâne nici piatră pe piatră”. Blestemul s-a împlinit. Castelul e pustiu casă la lilieci și bufnițe: biserica e goală, căci românii și-au clădit alături biserică nouă. Familia Mara nu s-a mai înmulțit, ci a dispărut, doar amintirea ei a rămas în tradiția satului, iar biserica lor s-a dărâmat.

După o viață plină de încercări și de realizări excepționale în folosul poporului român moartea l-a întâlnit la datorie, într-o vizitație canonică la Baia-Mare, în 9 martie 1764, când după ce și-a desprins de trup brâul de fier purtat 11 ani ziua și noaptea, după ce s-a împărtășit cu Sfintele Taine, Marele Arhiepiscop al Neamului românesc și-a dat sufletul în mâinile Creatorului. Trupul lui a fost adus la Blaj și înmormântat în cripta bisericii din Curtea episcopescă.

Trecând succint în revistă viața, activitatea și operele Episcopului Petru Pavel Aron, se impun câteva constatări:

- Prin pregătirea sa teologică, filosofică, istorică, filologică Episcopul Petru Pavel Aron a fost un mare bărbat al Națiunii și Bisericii române, întrevăzând cu claritate mijloacele ieșirii poporului român din robia socială, politică, culturală în care se afla atunci.

Unul din mijloacele preconizate importante era luminarea poporului prin școală în limba română, ceea ce a și înfăptuit în acest scop. El este fondatorul învățământului sistematic în limba română pe toate treptele formării fiilor acestui neam.

- Tot el a pus în viață instituțiile preconizate și începute de înaintașul său, marele episcop Ioan Inocențiu Micu Clain: mănăstirea, catedrala „Sf. Treimi”, școlile Blajului.

Restaurând Tipografia și punând-o în funcțiune a dat de lumină chiar în timpul episcopatului său un număr considerabil de opere, elaborate multe din ele de el însuși, care au fost și tipărite atunci în limba română și latină, punând bazele unei bogate literaturi în limba română. A luptat pentru apărarea unirii în credință a poporului român cu Biserica Romei.

L'ÉVEQUE PETRU PAVEL ARON PRÉCURSEUR DE L'ENSEIGNEMENT ROUMAIN.

Résumé

Au commencement l'auteur présente quelques dates biographiques sur Petru Pavel Aron. Ce grand homme de l'église a étudié à Rome, à l'institut „De Propaganda Fide” la théologie et la philosophie. Plus tard, il a été nommé l'évêque, des églises uniates, avec le siège à Blaj. Petru Pavel Aron a fondé l'enseignement systématique dans la langue roumaine dans le cours élémentaire, du gymnase et de la théologie.

L'évêque Petru Pavel Aron a fondé, aussi, avec ses propres dépenses le „Séminaire L'Anonciation” où il a reçu et ont été préparé pour devenir des prêtres 24 enfants.

Aussi, il a mis en fonction la typographie et a commencé l'imprimerie des livres roumains à Blaj.

Petru Pavel Aron a été, dans l'année 1754 le fondateurs des écoles à Blaj les premiers écoles roumains en Transylvanie.

Parmi les livres religieux roumains qui ont été imprimé pendant le temps quand il était évêque ont été: „La fleur de la vérité”, Blaj, 1750, „Strastnic”, Blaj, 1753, „L'Apotre”, Blaj, 1767, etc.

Pendant son épiscopat il a eu lieu des agitations religieuses entre le culte orthodoxe et le culte uniata et l'évêque Petru Pavel Aron a réussi de maintenir la croyance catholique de rite grecque parmi les roumains de la Transylvanie, donc il a réussi de maintenir la liaison religieuse et culturelle en même temps avec Rome.

À la fin de son article l'auteur tire les conclusions:

– Par ses études théologiques, philosophiques, historiques, philologiques, l'évêque Petru Pavel Aron a été un grand homme de la Nation et de l'Eglise Roumaine.

– Il a ouvert les possibilités pour cultiver les jeunes roumains qui pouvaient contribuer, plus tard, à l'élevation de l'état sociale, politique et culturel du peuple roumain.

– L'évêque Petru Pavel Aron a contribué à l'impression des livres roumains qui ont signifié le commencement de la littérature dans la langue roumaine.